Les interferències en els adverbials *en* i *hi* i les substitucions esgarriadores

Cinquena i darrera part: *Les interferències i les substitucions entorn del complementari del nom*

per Jaume Vallcorba i Rocosa

EL COMPLEMENTARI DEL NOM. EL POSSESSIU ERRONI

En la primera part d'aquest estudi, en tractar del castellà, i en l'apèndix d'aquesta cinquena part, parlant del francès, hem aportat i exemplificat aquelles dades històriques que ens assenyalen que l'ús prolífic que fan del pronom *ell*, sobretot referint-se a inanimats, és el fet bàsic que acaba permetent que el pronom de partitiu *en* sigui bescanviable amb el possessiu *seu* en les llengües castellana i francesa.

No és gens estrany, doncs, ans ben lògic, que la llengua castellana pugui substituir *de él* per *su*, en les oracions en què hi ha un complementari del complement. En efecte, introdueix el possessiu en lloc del sintagma durant el segle XV, tal com ja vam veure (compareu l'exemple 29 de la primera part amb els exemples 32 a 36). Pel que hem explicat, és ben plausible que fossin les especificades causes internes del castellà les que propiciessin el canvi, que consistí en el pas o evolució de *end* a *de él*, i d'aquest al possessiu de 3a persona *su*.

El francès, per unes circumstàncies internes diferents de les del castellà, arriba així mateix a una vàlida alternativa entre el pronom *en* i el possessiu *son*, en el cas del complementari de què tractem (tal com expliquem en l'apèndix d'aquest treball, apèndix que hi afegim perquè a algú se li podria acudir de defensar *ell* i *seu* referit a coses en català perquè el francès ho admet).

Hem mostrat bé prou, doncs, que aquella equivalència *en / seu*, en castellà i en francès, és propiciada per la polisèmia del sintagma *de + pronom personal de 3a persona*: *de él, de lui*.

Contràriament, en la segona part d'aquest estudi, que examina les fórmules que fa servir el català respecte de la particularitat lingüística que ens ocupa, veiem que el pronom *ell* mai no és referit a cosa i que quan és referit a persona sempre recalca anafòricament un individu o grup de persones determinat, especificat abans. Això fa que, examinant el català, es vegi d'una hora lluny que el salt *en = seu* no s'hi va produir pas, fins que algun cop hi apareix en el segle XIX.

Arribats al segle XIX, la debilitat del català, amb el setge interferidor del castellà, provoca en les lletres catalanes dels lletraferits els calcs del castellà que hem exemplificat en aquella segona part del present estudi. Però, en tot cas, és només basant-nos en aquells textos interferits del segle XIX i les posteriors seqüeles, que seria possible de justificar-hi l'ús d'aquell possessiu. Oi més, crec que la persistent penetració del castellà, que es produeix en els catalans d'aleshores ençà, fa que ens sembli admissible que el possessiu *son/sa/seus/seves* pugui ésser una variant estilística de *en*.

Havent ben indicat que aquesta alternativa *en/seu* no ha de provenir de les mateixes causes ni ha d'haver seguit un camí igual que el castellà i el francès, el setge mental interferidor de què hem parlat, ens el podria fer admetre per un altre motiu, que passem a examinar.

175) *Si conec bé la casa?* ***En*** *conec tots els racons*[134].

Tothom m'admetrà que aquest *en* vol significar *de la casa*. La darrera frase voldria dir *conec tots els racons de la casa*. Aleshores, el raonament faria: si els racons són *de la casa*, és que pertanyen a la casa, i si li pertanyen són *els seus racons*. En resulta que ***en*** *conec tots els racons* també pot dir-se *conec tots els* ***seus*** *racons*.

Ara, si això fos entès pel català tal com acabem de suposar, és, si més no, sorprenent que no hagi fet ús d'aquella equivalència fins que el castellà –i també el francès?– l'hi han empès.

Em fa tot l'efecte que expliquen el fet que els catalans no fessin el canvi *en/seu*, les consideracions següents que esquematitzo:

Si algú m'ensenya una barra de pa i em diu *–En vols?*, entenc que m'ofereix *una part* de la barra (*en* indica, doncs, que només m'ofereix *una part de la barra*). Si el qui me l'ofereix vol que quedi clar què em vol donar, m'ho aclarirà dient-me: *–**En** vols, **de** pa?* Aquest *de* és, doncs, un altre indicador de partitiu; tanmateix, el fet que ara convé de destacar és que aquesta preposició *de* introdueix el substantiu *pa* de l'exemple, al qual substantiu fa referència el pronom *en* del sintagma *en vols?* En aquests casos *en* i *de* pertanyen al joc amb què expressem el partitiu. No és pas, doncs, un *de*

[134] P. Fabra [1956] § 71.

que introdueixi un posseïdor, com en el cas, per exemple, que el sintagma fos ***de** la noia*. Si el qui em feia l'oferta m'hagués volgut lliurar tota la barra de pa, m'hauria dit: *–**La** vols?* O, si hagués volgut deixar-ho ben clar, l'afegitó hauria estat: *–¿**La** vols, **la** barra?* Quan no és partitiu, sinó sencer, desapareix aquell *de*.

Tornant a l'exemple 175, la resposta a la pregunta hauria pogut recalcar: *–**En** conec tots els racons, **de** la casa*, on aqueix *de*, com en el cas de l'exemple, *de pa*, és de partitiu, no pas de possessiu. Això explica que en aquest joc expressiu, semblantment al cas de la barra de pa, el català entengui que *els racons* són *una part* de la casa i no pas *propietat* de la casa.

En conseqüència, canviar *en* per *seus*, en l'exemple de Fabra, significaria canviar una "visió de partitiu" per una "visió de pertinença". Així, doncs, el canvi de *en* per *seus* no és un canvi d'estil, sinó un canvi de significació.

Ja fa anys que destaquem que una important característica estructural del català és que, en el discurs, en els textos, en català apareix explícitament algun element lingüístic assenyalador del caràcter partitiu del que s'hi expressa i diferenciador dels enters, expressats per uns altres elements lingüístics. A més, els partitius fan joc amb la indefinició, i els enters, amb els definits. No és ara moment d'embrancar-s'hi, però si ho diem és perquè aquella distinció entre partitiu i possessiu no és secundària en l'estructura del català.

Hem de concloure'n que caldrà distingir en els casos del complementari quan és realment un possessiu el que ens hi cal, i quan, diferentment, es tracta d'un partitiu. El català genuí, fins a mitjan segle XIX, ho distingia. Ens ho confirmen les dades procedents d'aquells textos figurats en el *Quadre* que encapçala la segona part d'aquest estudi. En aquell buidatge hem vist que l'anàfora substituta del complementari és sempre el pronom *en*. Els casos d'aquesta mena pertanyents al *Blanquerna* s'especifiquen al peu de plana corresponent del dit *Quadre*. Les dades relatives a aquest punt, en la resta d'obres literàries estudiades, les aportem ara en la nota de peu de pàgina[135].

L'ús de *en* com a anàfora del complementari és únic fins al segle XIX.

En arribar als escrits que hem anomenat *Textos diversos* (1843-82), l'acastellanament és remarcable. Hi apareix ja força sovint el pronom *ell* referit a coses[136]; també hi surt, encara que excepcionalment, el possessiu *son* com a representant del complementari del complement[137]; quasi contemporàniament, es queixava d'aquesta innovació del possessiu l'humanista menorquí Antoni Febrer[138]. Aquesta intromissió del pronom *ell* i del possessiu *son*, referits a cosa, continua apareixent en escriptors consagrats posteriors a la datació dels *Textos diversos*. N'hem trobat en el buidatge del *Canigó* de Verdaguer[139]. En canvi, no n'hem detectat ni en *La festa del blat* ni en *Estudis*, que són posteriors.

En un article recent[140], publicat en aquesta mateixa revista, hi ha una bona quantitat d'exemples de l'ús que fan de *en* i del possessiu de tercera persona un bon nombre d'escriptors de finals del segle XIX i també del segle XX. Entenem que no són gaire demostratius en català els exemples contemporanis. No hi ha res a dir que els filòlegs basin en textos del segle XX l'estudi de llengües imperialistes, com l'anglès, el francès i el castellà. Però en el cas d'una llengua com la nostra, tan agredida, assetjada, interferida i dominada des de fa segles, i en particular des del XIX, servir-se de

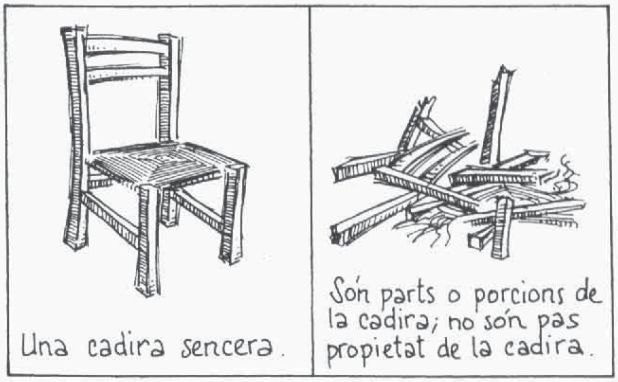

textos molt recents és difícilment provatori, i, doncs, no podem basar-hi conclusions. Cal que en fem el corresponent estudi històric a fi de veure què ens és propi i què impropi. I sobretot investigar alhora com fan allò mateix les llengües que ens interfereixen. És clar que actuar així obliga a estudis inevitablement extensos, com el present.

Malgrat la reserva que ara mateix fèiem sobre la limitada força provatòria dels fragments literaris aplegats en aquell article, constatarem que té interès que els analitzem. En transcriure els dits fragments que convingui comentar, o en referir-nos-hi, farem constar entre claudàtors el número amb què van precedits en aquell article.

Els exemples que hi figuren, els podem dividir en dos grups principals, A i B:

A. Exemples [4] al [12], sempre construïts amb el pronom *en* representant del complementari, que, per tant, no són motiu de controvèrsia. Destaquem-ne que, en quasi tots, l'antecedent a què es refereix el dit pronom feble *en* no són

[135] No n'hem anotat a *matrimoni desavingut*. Quant a la resta d'obres: *Sermons*, Sant Vicent, 10.29, 29.5; *Tirant lo Blanc*, 265.1, 278.23, 289.21, 303.27, 304.18, 309.19, 309.23, 309.24; *Memòries d'un pagès*, p. 44, 46, 47, 48, 53, 54(2), 55(2), 57, 62, 64; *Politiqueses*, p. 85 i 89; *Successos*, p. 62; *Els herois*, p. 60.

[136] P. Marcet, *op. cit.* per exemple, a les fitxes 3690, 4012, 4263, 4956; també amb *d'ell*, substituint el sintagma *haver-n'hi*, a 2848 (2), 3705, 3975a.

[137] P. Marcet, *op. cit.* Fitxa 2636 (any 1855): *practicar lo idioma Castellá que tan nesesari es fa **son** exercici* ['que tan necessari se'**n** fa l'exercici']. *[...] per lo molt estes que está **son** us entre nosaltres* ['perquè **n'**està molt estès l'ús'].

[138] Jordi Ginebra [1996]. Rebutjava la frase: *La ciutat de París és bella: jo admiro la **seva** grandària.* Calia dir: *Jo **n'**admiro la grandària.* (any 1821), pp. 153-154.

[139] Verdaguer, *op. cit.* Per exemple *ell* subjecte referit a les muntanyes del Canigó, a la tornada que repetidament fa el Cor de Goges al cant sisè (entre els versos 251 i 460). A més, *ell* precedit de preposició amb antecedent inanimat a: Cant I, versos 55 i 58; Cant III, 22, 80, 157, 165; Cant IV, 407; Cant V, 29 (pleonasme). Possessiu per *en:* Cant II, 30; Cant IV, 78, 79.

[140] Albert Jané, "La representació pronominal del complement del nom". *Llengua Nacional* 24, setembre de 1998, pp. 17 a 25.

persones sinó coses, generalment conceptes abstractes. No esmentem els exemples [1], [2], [3], perquè no hi ha prou context per a considerar-los; tanmateix, probablement també pertanyen al grup en què el referent és una cosa. Assenyalem aquest fet perquè difícilment trobarem *seu* referit a inanimats en la resta d'exemples de l'article de què parlem.

Amb el pronom *en*, com a mostra del grup A:

176) *Quan ja no* ***en*** *restava una brasa, lo pare abat volgué examinar i esbrinar qui havia encès lo foc* [4]. Ací *en* = del foc.

B. Exemples [13] a [41], que sí que són objecte de controvèrsia. Aquests pertanyen a quatre subgrups diferents. En tots, però, intervé el mot *seu/seva/seus/seves*. Els subgrups són:

- Casos en què *seu* fa funció pròpiament possessiva. Posem per cas [13] a [17], [30], [36], [37], etc. N'és un exemple:
  177) *Tornant a en Pla, ha explicat un d'ells que no ha vist mai la* ***seva*** *cambra* [36] ['La cambra d'en Pla', 'la que **és** d'en Pla'. La cambra no és una part d'en Pla.]
- Casos en què *seu* substitueix un pronom feble, que no cal que sigui el pronom *en*, sinó que pot ésser un altre qualsevol. Ens referim a [22], [28], [33], [34], en els quals *seu* substitueix *li*; [27] substitueix *els*; [32], pronom *hi*. En transcrivim un de sol:
  178) *Aquest clima ha afectat greument la* ***seva*** *salut* [22]. ['Aquest clima **li** ha afectat greument la salut'.]
- Casos en què, essent l'antecedent una persona determinada, admet que l'anàfora pugui ésser *en*, *d'ell* o *seu*. Per exemple la [26], en què el mateix antecedent és referit mitjançant *seva* i *en*. També en aquest subgrup [19], [20], [21], [24], [31], etc. N'és un cas:
  179) *Sí, sí! Conteu-me la* ***seva*** *història... tot el que en sapigueu... tot!* [26]
- Casos en què l'antecedent és una cosa i, doncs, en els quals no és admissible *seu*, perquè tampoc no ho és *d'ell*, tal com hem demostrat repetidament en el transcurs d'aquest estudi. És el cas, per exemple, de [35] i [38]. Transcrivim aquest darrer:
  180) *Daniel Buren ha arribat a escriure: «L'art és objectivament reaccionari.» No és, doncs, estrany que preconitzés la* ***seva*** *eliminació* [38]. [*L'art* és, en aquest context, un concepte; la manera genuïna catalana de fer-hi referència és amb *en*: 'No és estrany, doncs, que **en** preconitzés l'eliminació'.]

No va gens d'acord amb la genuïnitat del català el supòsit de Jané, consistent a creure que *«en els exemples [5], [7] i [8], podríem usar el possessiu en lloc del pronom* ***en****.»* No és acceptable perquè el referent de cadascun és una cosa. I ell hi afegeix: *«hauríem pogut usar aquest* [el pronom *en*] *en lloc d'aquell* [el mot *seu*], *si més no en les construccions [18], [24], [25], [27], [31] i [32].»* Doncs bé, la definició del [18] és deficient perquè no es tracta de *la seva bandera*, sinó que és la bandera de l'estat en què el vaixell ha estat registrat, vull dir la bandera que l'acull. Pel que fa a la resta de construccions darrerament esmentades, ja n'hem parlat abans.

En conclusió: no, de cap manera; *seu* i *d'ell* referit a coses no poden substituir *en*. Ja ho hem explicat prou i hem mostrat d'on procedia l'equivocació: la interferència forastera, que fa confondre el partitiu amb un possessiu.

Examinats en conjunt els fragments textuals, serà il·lustratiu de comentar-ne individualment uns quants. Doncs bé, d'acord amb el que dèiem abans, caldria estudiar quins d'aquells fan ús pròpiament dels pronoms adverbials i quins altres dels possessius de tercera persona.

L'autor de l'article esmentat assenyala que el pronom *en* no és gens avinent en aquest exemple:

181) *He anat a veure Monsieur Falgairolle. He trobat la* ***seva*** *dona a l'escala* (Ferran Soldevila)[141] [37].

És tan evident que la dona del senyor F. no és una part d'aquest individu que, per això, el pronom *en* hi és inadmissible. La sensibilitat lingüística de Jané fa que s'adoni del motiu: el fet que *en* té *valor més o menys partitiu*; ho diu, però no ho investiga, no ho justifica ni ens explica el «més o menys» d'aquell valor partitiu. Cal dir, doncs, *la seva dona*, fent servir el possessiu i no pas el pronom *en*. És un cas semblant al [17] de l'esmentat article, en què el possessiu és el propi del cas.

Altrament, d'acord amb els casos que a la segona part ja vam exemplificar, el possessiu hi és convenient quan l'antecedent és una persona o unes quantes que el context anomena o especifica ben bé; per tant, quan cal recalcar que ens referim a aquell individu o a aquell col·lectiu, emprem bé el sintagma *d'ell*, bé el possessiu de tercera persona; així s'ha fet en la història de la nostra llengua. D'acord amb això, en l'exemple 181 el català ho hauria dit amb *seva* i encara més amb *d'ell*: *A l'escala he trobat la dona* ***d'ell***.

Hi ha casos en què no ens sembla de la llengua habitual fer servir ni el possessiu ni *en*. És el cas de:

182) *Anirem a la Unió Soviètica, visitarem alguna de les* ***seves*** *principals ciutats* [32]. [Nosaltres hauríem dit: '**hi** visitarem alguna de les principals ciutats'.]

El pronom *hi* no hi és sobrer, perquè *Unió Soviètica* va amb el verb *anirem*, i *hi* en una altra oració, amb el verb *visitar*. Del mateix caràcter és el text següent:

183) *Coblença, ciutat del land de Renània-Palatinat [...] A conseqüència de la Segona Guerra Mundial* ***en*** *disminuí notablement la població.* [Caldria dir: 'a conseqüència de la Segona Guerra Mundial **hi** disminuí notablement la població'.][142]

Cal tenir en compte que els possessius de 3a persona tenen una presència extraordinària en els textos escrits actuals, però no pas sempre representen o substitueixen el pronom *en*. Així:

184) *M'agradaria denunciar la precària situació en relació al transport públic per a anar de Barcelona a l'Hospitalet un cop el metro tanca les* ***seves*** *portes*[143].

---

[141] A. Jané, article esmentat. Al final de la transcripció dels exemples d'aquell article, o bé quan m'hi refereixo, faig constar, entre claudàtors, el número amb què Jané els encapçala.

[142] J. Vallcorba, "Observacions sobre els pronoms febles **en** i **hi**". *Llengua Nacional* 22, març de 1998, p. 21 (primera columna).

[143] *Avui*, 9/5/1999, p. 4.

Passa que aquests tipus de possessiu són sovint anafòrics: en el text anterior *seves* significa 'del metro'. Així en resulta: *el metro tanca les portes del metro,* un pleonasme que suprimint-hi *seves* desapareix. Tal com dèiem, aquest possessiu no representa el pronom *en*; en el text d'aquest exemple *el metro* és el subjecte de l'oració i, llevat de les proposicions del tipus IV, *en* representa sols el complement acusatiu[144]. No és excepcional trobar frases amb pleonasmes com el comentat.

A més, aquest possessiu es refereix, en uns altres casos, a uns altres pronoms febles. És el cas de:

185) *Ell mateix m'ha dit que la seva familiaritat amb els petits volàtils datava del temps d'una gran nevada que dificultà durant molts dies* ***llur*** *abric i nodriment* (J. Ruyra) [27]. [En comptes de *llur* seria: '... d'una gran nevada que **els** dificultà durant molts dies l'abric i el nodriment'.]

186) *En realitat era temut pels únics que podien posar-lo a rotllo, els quals suportaven les* ***seves*** *bravates* (P. Bertrana) [28]. [Podria dir: '... els quals **li** suportaven les bravates.']

I encara, de vegades, el pronom resta amagat per haver fet servir el substantiu en lloc del verb:

187) *Personalment estic en contra del servei militar obligatori i* ***la seva abolició*** *em sembla un gran avenç*[145]. [Fent-ho amb el verb: '... el servei militar obligatori i abolir-**lo** (o haver-**lo** abolit) em sembla un gran servei.']

Per tant, destaquem i recalquem que la proliferació de possessius en els textos actuals no afecta solament el pronom *en*, sinó també els altres pronoms febles, de manera que *seu* substitueix unes altres maneres de dir.

No entrarem ara a fer una anàlisi de les particularitats de tot aquest abundant ús del possessiu, però em penso que calia indicar-ho.

Ens cal retornar a les conseqüències que comporta substituir *en* –que el català l'entén indicador de partitiu– pel possessiu *seu*. Primer de tot, bescanviar-los fa que ofeguem les diferenciacions bàsiques que comporten els contrastos partitiu/possessiu, de què ja hem parlat. Sí; però, a més, el resultat final és que el possessiu fa oblidar el caràcter partitiu que té *en*, cosa que tendeix a fer que el possessiu pugui semblar-nos innecessari, aproximadament com passa en l'exemple 188, que figura una mica més endavant, i que, com en aquell cas, decidim de suprimir-lo. Amb això ens quedem sense indicació de partitiu i sense lligam anafòric.

Efectivament: això darrer li va passar al castellà, tal com vam exposar en la primera part (exemples 37 a 40). Recordem-ho amb l'ajut de l'exemple 37, que reproduïm, tenint en compte que per als altres faríem els mateixos comentaris:

37) *Pero el Gran Duque* [és el nom d'un ocell] *ni abría los ojos, ni castañeaba con el pico, ni nada, ante lo cual el Azarías atravesó el patio, se llegó al portón y descorrió* ***el*** *cerrojo.*

Pels volts de l'any 1500, el castellà, en comptes de l'article determinat, que hem escrit en negreta, hauria fet servir el possessiu ***su***. Ja ho vam exemplificar amb els textos 32 a 36. Ara, anant més endarrere, durant el segle XIV, el castellà en lloc de *su* hauria fet servir *de él* (equivalent a *en* del català), com confirmen els exemples 29, 30 i 31. Així, doncs, en el segle XIV el castellà hauria dit: *Azarías atravesó el patio, se llegó al portón y,* ***de él****, descorrió el cerrojo.*

Des d'un partitiu, *de él* (el *cerrojo* és un component o una part del *portón*), hauria passat a *su* (*su cerrojo*), que és una de les accepcions (la possessiva) del polisèmic *de él*. Ara, aquest *su* és objectable, perquè podem demanar-nos si el *cerrojo* és pertanyent al *portón*. Si trobem avinent que no hi ha veritable possessió per part del *portón*, en tenim prou amb l'article determinat: ***el*** *cerrojo.*

És important d'assenyalar que el resultat de confondre *de él* partitiu per *de él* possessiu –que ens ha portat a bastar-nos-hi l'article determinat– ens ha emmenat a perdre la consciència del partitiu en aquests casos del complementari del complement. I, a més, a anar perdent la capacitat que ens fa saber diferenciar quan hi correspon un possessiu i quan el partitiu *en*.

No fa estrany que, a conseqüència de la introducció del possessiu com un equivalent del pronom partitiu *en*, ja apareguin casos, en el català, en què hi ha l'elisió del representant del terme complementari; com ara en el text de l'exemple següent, que històricament, en català, era entès com un partitiu:

188) *M'hi acosto i tracto d'obrir la vidriera. Impossible: és tancada hermèticament. Tracto de trobar la clau.* (Josep Pla) [76]

El català havia entès que una clau no és res si no és per a obrir o tancar un calaix, una porta, una vidriera. És a dir, que la clau forma part d'un conjunt que, tot plegat, podem anomenar *la vidriera*, de la mateixa manera, diríem, que els cordons formen part, són constituents, de les sabates. Per tant, hauria estat ben normal de dir, en l'exemple anterior, *tracto de trobar-ne la clau.*

Entenem, per tot el que hem dit, que una elisió com l'exemplificada és conseqüència de la interferència, ja no sols verbal sinó fins i tot mental, de l'estructura del castellà.

Val a dir que en els escriptors catalans antics podem trobar algun esporàdic *ell* i fins i tot potser *seu* referits a coses. Ja sabem que, fent ús de les excepcions, fins i tot de les més solitàries –com és el cas–, pot justificar-se tot com a propi de la llengua. Però cal saber que aquells autors antics quan escrivien eren receptors, de vegades, d'intromissions provinents de llengües pròximes, sobretot de llatinitzants. Sabem, a més, com els era plaent de plagiar, traduint-los, els millors pensaments aliens, és clar que amb el punt de submissió lingüística que pot comportar. Tanmateix, no sembla pas que aquelles irregularitats lingüístiques provinents de fora s'haguessin instaurat en la llengua oral del poble, de gran majoria analfabeta.

El cas és que l'ús de *ell* i *seu* referits a inanimats, podem afirmar que no surt gairebé gens en la llengua popular dels textos d'aquest caràcter que hem examinat en aquest estudi, ans tampoc en la llengua oral de fa ben pocs anys; tocant a

[144] P. Fabra [1956] § 72.
[145] *Avui*, 9/5/1999

l'escrita de la segona meitat del XIX, ja n'hem assenyalat detalls de castellanització.

No és pas que solament al qui subscriu li faci estrany un tal ús de *ell* i *seu* referits a coses, sinó que també un observador tan poc tancat a qualssevol innovacions com Joan Solà se sent motivat a comentar-les en els articles en què en tracta i que ja hem esmentat en el cos d'aquest article.

Concloem assenyalant que si hem destacat les maneres d'expressió habituals i pròpies del català és perquè són les genuïnes que cal mantenir, bandejant les substitucions esgarriadores.

CONCLUSIÓ

En català el pronom *ell*, tot sol o formant locució amb preposicions, per exemple, *d'ell*, no pot referir-se mai a un antecedent inanimat, a una cosa. I, molt sovint, el català s'estima més de fer servir el pronom adverbial en lloc de la locució *preposició + ell*, quan es refereix a persones.

Les fórmules pròpies del català que es corresponen amb les acastellanades amb el pronom *ell*, les hem detallades en la tercera i la quarta parts d'aquest estudi.

La representació pronominal del complementari del nom és sempre el pronom *en*, perquè té caràcter partitiu, i cal distingir-la dels casos de possessiu. *En* no és, doncs, bescanviable amb el possessiu. Quan una cosa és un component d'un conjunt, és que es tracta d'un sintagma de partitiu; en aquest sintagma el complementari expressa el nom del conjunt, i el nom o sintagma nominal (complement directe i, en determinats casos, subjecte) expressa quin és el component d'aquell conjunt. Ho hem exemplificat en el capítol anterior.

APÈNDIX: LES SOLUCIONS QUE ADOPTA EL FRANCÈS

Vam dir al peu de plana 103 que algú podria adduir com a possiblement bo en català l'ús de *ell* referit a coses, per tal com hi ha bons escriptors en francès que, referint-s'hi, tant fan servir *il/elle* com *en*. I, hi afegiria, el francès és una llengua pròxima al català. Per aquest motiu convé de comentar les circumstàncies i antecedents del francès en aquest aspecte. Veurem que les condicions intrínseques en la història del francès difereixen de les del català, i que, per tant, els usos històrics que hi comporta *en* i *seu* no són iguals ni hi ha motius perquè ho hagin de ser.

Des de bon començament, el francès coneix i fa servir els pronoms *en* i *y*, i encara els conserva a hores d'ara, amb alguna peculiaritat que li és pròpia.

També, des dels primers temps, el pronom de 3a persona *il* ja és emprat, de vegades, com a impersonal. Però, a

més, ben aviat és fet servir com a subjecte neutre i també, en determinats contextos, com a equivalent de *cela* o d'un pronom neutre[146].

A part d'aquest antecedent, hi ha un fet que cal considerar transcendent. El francès de l'edat mitjana pronunciava les terminacions verbals post-tòniques. Com que encara els acabaments de les flexions verbals eren sonors, amb el paradigma verbal n'hi havia prou perquè sonessin diferents les persones gramaticals diverses; no hi feia falta, doncs, explicitar el pronom subjecte. Quan la pronunciació francesa cessa de fer sonar les desinències post-tòniques de les paraules, ocorre que són pronunciades igual algunes formes verbals pertanyents a persones gramaticals diverses. Per a tornar a obtenir-ne la distinció, el francès ho resol explicitant en cada cas el pronom personal corresponent en la conjugació verbal. A poc a poc, el pronom subjecte es va imposant. Encara era omès sovint en el segle XVI:

189) *ø direz, chantant mes vers, en vous esmerveillant* (Ronsard, t. XVII, p. 265).

En ésser al segle XVII, aquella omissió del pronom en els verbs de les oracions gramaticals ja era un arcaisme[147]. Per tant, el pronom fort ja l'explicitaven sempre.

El cas que cal destacar és que, havent-se convertit el pronom subjecte en indispensable, inevitablement ha de referir-se a coses; això passa en molts textos, ja des del mateix segle XVII. Per exemple:

190) *Le sentiment de la possession des choses m'est d'ailleurs inconnu; je jouis* ***d'elles*** *comme si* ***elles*** *m'étaient prêtées* (Benda, *Exercise d'un enterré vif*, p. 204)[148].

El mateix Grevisse, en l'obra esmentada, en fa ús tot sovint, com ara:

191) *«Même» se construit d'ordinaire avec un déterminant. Selon le sens,* ***il*** *précède ou suit le nom: s'****il*** *précède le nom,* ***il*** *marque l'identité ou la ressemblance (cf. lat. «idem»); s'****il*** *suit le nom,* ***il*** *a une valeur d'insistance (cf. lat. «ipse»)*[149].

---

[146] M. Grevisse, *Le bon usage. Grammaire française.* Editions Duculot, París-Louvain-la Neuve (13eme edition revue, 4e tirage) 1997. *Quant [...] il fut anuitet* (Alexis, 51) ['Quand il fut nuit']. § 234; *De vous dire de quels traits tout cela était orné, il est impossible* (Sevigné, 25 avril 1687 Grevisse § 634 c); *Peut être cela est-il vraie. -Tout est-il fini.* § 643 d; *Quoi que l'on donne [...], rien n'est contemptible quand il est rare* (Malherbe, t.II, p.20 Grevisse § 643 d) Hist.

[147] Grevisse, *op. cit.*, § 233 f) i § 642. (En aquest últim, a més, cita el vers de Ronsard que hem transcrit suara.)

[148] Grevisse, *op. cit.*, § 653 c) 1r.

[149] Grevisse, *op. cit.*, § 623.

El mateix Grevisse confirma que, en francès, la tercera persona representa un ésser o una cosa –o bé, en plural, uns quants éssers o coses– del qual parlem[150].

Igual com passa en castellà, el pronom *il* és també anàfora adverbial si el precedeix una preposició. En el paràgraf 653 c), Grevisse parla dels pronoms francesos *en* i *y* (quan no són indicadors de lloc), i diu que sovint designen coses o animals i no tan sovint persones[151]. I hi afegeix: «No és rar que la llengua literària faci servir *lui, leur, à lui, à elle(s), à eux*,o *de lui, d'elle, d'eux* en lloc de *y* i de *en*, parlant d'animals i de coses.» Dels exemples que aporta, transcrivim els següents, referits a coses:

192) *Ces vacances! Il jouissait* ***d'elles*** (Larbaud, *Fermina Márquez*, XVI)

193) *Ces journées de Catharona, qu'on me laisse un instant m'attarder* ***a elles*** (P. Benoit, *Dame de l'Ouest*, p. 196).

194) *Quelles années! Elle ajouta en riant: je ne les regrette pas, je ne pense jamais* ***a elles*** (Jalou, *Alcyone*, I).

En els exemples anteriors, els conjunts compostos de preposició i pronom, els admetrà també el castellà, però no pas el català, que exigiria bé *en* bé *hi*; llevat, és clar, dels casos del català acastellanat a què ja ens hem referit anteriorment.

Grevisse parla també de les ocasions en què el complement preposicional és introduït per una preposició que no és ni *a* ni *de*. Diu en el paràgraf 638 a): «Els escriptors força sovint s'estimen més adjuntar un pronom personal a la preposició, també referint-se a animals o coses».

195) *Quand son quinquet est allumé et que les bocaux rouges et verts [...] allongent au loin, sur le sol, leurs deux clartés de couleur, allors, a travers* ***elles*** *[...] s'entrevoit l'ombre du pharmacien* (Flaubert, *Mme Bovary*, II, 1).

196) *Je n'ose plus ouvrir une porte dans la peur de trouver ton frère derrière* ***elle*** (Maupassant, *Pierre et Jean*, VII).

Adonem-nos que el joc *preposició + elle/elles*, usat en francès, ens permet de passar fàcilment a un possessiu: *a través* ***seu*** *s'entreveia l'ombra del farmacèutic*.

Els anteriors fragments textuals núms. 190 a 196, d'autors francesos prestigiosos, ens fan evident que el pronom de 3a persona el fan servir referit també a coses.

Arribats ací, és pertinent d'acabar aquest estudi tractant del cas del pronom *en* i del possessiu de 3a persona del complement o d'alguns subjectes en francès o, com diu Grevisse, «el determinant possessiu de 3a persona que té com a antecedent un nom (o pronom) que no designa una persona és reemplaçat sovint per l'article, i l'antecedent és representat pel pronom *en* situat davant el verb:

»197) *Le château était fermé; on m'***en** *a ouvert* ***les*** *portes* (Chat., *Mém.*, IV, II, 21). –*J'aime beaucoup Paris et j'***en** *admire* ***les*** *monuments* (Ac., s.v. *en*).»

Grevisse hi afegeix:

«Però haver-hi emprat el possessiu no hauria estat pas una falta en aquests exemples. Igualment:

»198) *C'était una pauvre boîte verte de naturaliste. On m'avait expliqué* ***son*** *usage* (Jammes, *De l'âge divin à l'âge ingrat*, p. 49).

» Totes dues construccions, l'una darrere l'altra, en els versos següents:

»199) *Mes chers amis, quand je mourrai / Plantez un saule au cimetière. / J'aime* ***son*** *feuillage éploré: / La pâleur m'***en** *est douce et chère. / Et* ***son*** *ombre sera légère / À la terre où je dormirai* (Musset, *Poés. nouv.*, Lucie).[152]»

Ens trobem, doncs, amb una evolució del francès que, tenint uns fets originaris diferents, desemboca en una semblança amb el castellà. Especifiquem en què consisteix el resultat final.

El fet que, per exemple, tractant-se de persones (encara que és possible també referit a coses), tant pugui dir-se en francès *on parle* ***de lui*** *pour la présidence*, com *on* ***en*** *parle pour la présidence*[153] ens introdueix en el pronom personal de tercera persona un acostament sinonímic amb el pronom *en*.

També aquell conjunt, *de lui*, en determinats contextos és un possessiu:

200) *C'est là l'histoire* ***de lui****-même qu'il lègue a la postérité*[154]. [On hi ha *de lui* en lloc d'un possessiu.]

Tenim, doncs, una plausible explicació del motiu que *en* sigui, en francès, substituïble pel possessiu de 3a persona: exemple 192. A més, la polisèmia del sintagma *preposició + pronom personal* (com ara *de lui*) intercomunica el pronom *en* amb el possessiu de 3a persona. Un mateix sintagma (*de lui*), que en un text pot representar, bé un antecedent (vull dir que pot fer d'anàfora, igual que el pronom *en*), bé un possessiu (exemple 200), fa d'intermediari entre el pronom de 3a persona i el pronom *en*, facilitant-ne el bescanvi mental en algun cas: *en* ↔ *de lui* ↔ *son*[155]. Ens demanem de quina manera el parlant hauria pogut sentir el pronom *en* com a possessiu sense la facilitació que en fan sintagmes com *de lui*, referits a coses inanimades, que tant poden ésser entesos com a possessius o bé com a partitius.

El cas és que, així com el francès manté encara el pronom *en*, juntament amb *de lui* i *son*, diferentment el castellà només manté *de él* i *su*. Per una altra banda, el català, llevat dels escriptors i parlants interferits, ha anat conservant la distinció partitiu/possessiu referint-se a coses, sense barrejar-los. Això, mentre la interferència suplantadora i destructora del partitiu no se'ns acabi d'imposar.♦

---

[150] Grevisse, *op. cit.* § 631 c).

[151] *La grammaire du français*, del *Cours de civilisation française de la Sorbonne*. Editorial Hachette, p. 155, en què tracta de "Les pronoms compleménts *en* et *y*", diu, com a normatiu, el següent: «Attention!: *en* ne peut pas remplacer *de* + nom de personne. Comparez: —Il parle souvent de ses amis italiens. → Il parle souvent *d'eux*. —Il parle beaucoup de ses affaires → Il *en* parle beaucoup.»

[152] Grevisse, *op. cit.* § 591 b.

[153] Grevisse, *op. cit.* § 638 c..

[154] Grevisse, *op. cit.* § 638 c. 3r. Aquest punt Grevisse l'encapçala dient: *3º Parfois, comme complement d'un nom (en principe, au lieu du possessif).*

[155] Encara que em sembla anterior *en* al possessiu, Grevisse (*op. cit.* ***Hist.*** § 591c) diu: *l'emploi de* ***en*** *reemplaçant les possessif remonte a l'anc. fr., l'antecedent pouvant être un nom de personne ou non.* Tanmateix els primers, molt pocs, exemples que aporta, resulta que els més antics són amb *en*.